

КЪМ ТЕОРИЯ НА СОЦИАЛНАТА КОМУНИКАЦИЯ

(относно възможността за обосноваването ѝ - структурно-функционален аспект)

Част I

доц. д-р Атанас Кръстев Григоров¹

Катедра "История, философия, социология"

СА "Д. А. Ценов" - Свищов

УВОД

В настоящата работа се излага част от продължението на вече публикувани мои изследвания². Затова изнесеното в тях в преобладаващата си част тук е спестено: обзорите на използваната литература, критическият анализ на дадените в нея определения, пълните основания за избиране на едно или друго от тях или за формирането на ново. Акцентът е поставен върху прерастването на оправданите в теоретично отношение определения

¹ Атанас Кръстев Григоров - доктор по философия, доцент по философия към Катедра "История, философия, социология" на СА „Д. А. Ценов“ - Свищов. Научните му изследвания обхващат проблеми на онтологията, епистемологията, категориалния анализ и синтез, семиотиката, методологията на теоретико-информационните изследвания.

² *Към въпроса за спецификата на информационните процеси в обществото.* - Архив от научни трудове, Свищов, 1983; *Към въпроса за понятийното отражение на информационните процеси в обществото.* - Годишник на ВФСИ - Свищов, изд. Т.Бакалов", Варна, 1984; *За структурата на социалната комуникация и нейното понятийно отражение.* - Научни трудове, Свищов, 1985; *Социална технология, институция и авторитет в структурата на информационните процеси в обществото.* - Научни трудове, Свищов, 1987; *Функции на езика и функции на речта.* - Научни трудове, Свищов, 1989; *Информация и детерминизъм.* - Народно стопански архив, Свищов, 1991; *Продуктът на информационните процеси - условие за тяхното възпроизводство и развитие.* - Годишник на СА - Свищов, 1991; *Към въпроса за понятийното отражение на информационните процеси в обществото.* - Канд. дисертация, защитена в 1991 г. пред СНС по философия; *Отражение, информация, форма.* - Научни трудове, Свищов, 1991.

в цялостна понятийно-терминологична система, разкриваща онтологическите си основания.

Смислови центрове на настоящата работа са:

1. Фундирането на понятието "социална комуникация" в основното от него понятие "информация" и експликацията на последното чрез група от съотнесими с него други понятия.

2. Фундиране на самото понятие "информация" в определенията на група основни понятия с категориален статус³. Фундаменталността на последните ги е направила предмет на изследване на всяка що годе развита онтология в историята на философията. Нашата задача бе да ги използваме за изясняване на разбирането за информация. Но даже и в този аспект те бяха многократно апробирани в трудовете на силни автори (критически анализ на резултатите от изследванията им, както и аргументация за избирането на едно или друго определение, вече посочихме, са дадени в по-раншните ми публикации и в дисертационния ми труд; тук всичко това е спестено).

3. Изясняване на възможно най-малкия по своя обхват понятиен апарат, позволяващ интерпретиране на информационните процеси в социума. Става дума за набор от предимно социологически по своя произход понятия, чиито специфично социологически аспекти са изоставени, за да се открие онази тяхна страна, която е свързана с движението на информацията.

4. Експликация на много малко на брой понятия със социокултурен характер, при които също на преден план е изваден информационният аспект.

Хипотезата, която ще изложим предварително, и която ще се опитаме да докажем тук, е следната: процесите на движение на

³ Имат се пред вид такива категориални понятия като причинност, триадите система - структура - елемент и взаимодействие - връзка - отношение, форма, организация, кумулативност, двойката пасивност - активност, адекватност, двойката ентропии - негентропии, информация

информацията в обществото имат свои устойчиви траектории, които се регулират от непрекъснато диференцираща се и формираща нови интеграционни връзки система от отношения.

Социумът като цяло има своя информационна структура, която е в процес на перманентно организиране. Тази структура се проявява като памет за вече достигнатото развитие и програма за бъдещето. Тя играе ролята на негентропиен фактор в неговите изменения.

I. КОМУНИКАЦИЯТА

Ако посочените понятия бъдат проектирани върху социалната комуникация, мисленето неминуемо ще се насочи към онтологическите й основи.

1. Социалното взаимодействие и неговата персонификации

Първа спецификация на понятието "взаимодействие" в обществото е "социално взаимодействие". Но взаимодействие в рамките на обществото би могло да се осъществява на всички структурни нива - от отделните индивиди до социални групи от най-различен мащаб, както и между образувания, при които личностният, персоналният състав, съставеността им от отделни човешки индивиди остават на заден план. При едно начално ниво на анализ изглежда правдоподобно като атомарно ниво да се открие взаимодействието именно между индивиди - като личностно взаимодействие, като междуличностни отношения, като персонални връзки - като "общуване". Информационната страна на общуването обикновено се обозначава като "комуникационен акт" - с абревиатурата "КА".

Анализът на общуването се насочва в строго определена посока, ако бъдат отчетени следните параметри на взаимодействието:

а) то може да бъде разгледано като причинност и като съставено от противоположно насочени действия и

б) като опосредствувано от следите на предишни взаимодействия.

В този аспект действията на страните в социалното взаимодействие, в случая отделните човешки индивиди, се разглеждат като дейност и тя обикновено се характеризира като рационална (т.е. подчиняваща се на определени рационални програми, на "модели на потребното бъдеще") и следователно целенасочена. Своего рода обективен вариант на тезиса на Хемпел и Опенхайм за логическа симетрия и времева асиметрия ѝа обяснението и прогнозирането. Казано по друг начин, в основата на всяка дейност и най-вече - на рационализиращите я модели на потребното бъдеще, лежи вече акумулиран опит, многообразие от следите от предишни взаимодействия.

И на лично, и на групово равнище човешката дейност се анализира също чрез параметъра си активност, който доминира до такава степен, че "дейност" и "активност" обикновено се отъждествяват. Тук оставяме встрани ирационалните мотиви, чието изясняване в рамките на свързания с "информация" понятийно-терминологичен апарат с лекота се подчинява на същите обяснителни принципи, както и рационалната дейност, но в дадения случай това просто не е съществено.

2. Социалното взаимодействие и специфично информационните му аспекти. За необходимия понятиен апарат

Рационалността, целенасочеността и активността на дейността навеждат на следното:

а) на преден план при социалните взаимодействия, при дейността излиза обусловеността от следите на предишни взаимодействия;

б) тези следи имат информационен характер;

в) в специфичния, свързан с "дейност" понятийно-терминологичен апарат, те се описват като "опит".

Човешката дейност е опосредствувана от натрупан опит. Само в твърде малка своя част този опит има личностен характер. Личностният опит се надстроява над опит, формиран в мащабите на цялата история на човешката култура и се разпространява при социалните взаимодействия като информационна тяхна страна, като репликирани следи от предишни взаимодействия, при това следи, преминали определена граница на мярата, дадени количествени граници и приели ново качество - на система от отношения, на структура, способна да управлява обусловените от нея нови взаимодействия. Личностен характер тук има не съдържанието на опита, а неговата *персонализация*, интериоризирането му от индивида.

Както вече подчертахме, взаимодействието като при-чинност тук е детерминирано от натрупваните (при това - в особено големи мащаби) следи от предишни взаимодействия. Тия следи са неравномерно разпределени между различните страни на взаимодействието и определят (също по различен начин) дейността на всяка от страните.

Това поставя два въпроса:

1. За принципите, механизмите, линиите на разпространение на информацията като мигрираща структура.

2. За характера на всички образувания, представляващи акумулирани следи от предишни взаимодействия, "складове" на информация.

Явно е, че "опит" е понятие, пряко свързано с "акумулативност" и "тезаурус", вероятно изводимо от тях - в противен случай опитът не би могъл да придава на дейността характеристиките "рационалност" и "целенасоченост". Очевиден е фактът, че благодарение на него характеристиката "активност" започва да се отъждествява с дейността, че способността се възприема като разтворена в обусловения от нея процес - "дейност" като еднозначен превод на "акт", свързва "опит" с "активност". А

както вече отбелязахме, активността също е обусловена от съществуването на хипер-структури от определен тип - такива, че да се налага използването на понятието за адекватност при анализа им.

Понятие с подобен характер е не само "опит", но и "памет". Вероятно при детайлен анализ ще се открият и други подобни понятия и всяко от тях ще има своя специфика, свои смислови нюанси, които правят невъзможно заместването му с някои от останалите.

Формирането на хиперструктури с различим образ на въздействащото, осигуряващи адекватност на ответната реакция на въздействието, тяхното репликиране, разпространението им, смяната на материалния носител, т.е. преко-дирането им - всичко това може да бъде обозначено като "информационен процес". Но описваното дотук не фиксира факта, че хиперструктурите се създават и в двете му страни, че са резултат от противоположно насочени действия. Т.е. така очертан, кръгът на информационните процеси обхваща предаването, но не и обмена на информация и се фунда на по-скоро от двойката "причина-следствие", отколкото от "причина-действие" и свързаното с тях "следа".

В социума информацията се обменя в резултат на социалните взаимодействия, на личностно ниво - в резултат на общуването. Всяка от страните предава информация в процеса на своята дейност. Общуването може да се разглежда като противоположно насочени дейности. Самият характер на дейността като рационална и целенасочена вече говори за предшестващото дейността наличие на готови информационни структури, определящи рационалността, целенасочеността ѝ.

Тези структури закономерно се обменят в процеса на дейност. Очевидно не става дума за информация, която се формира в резултат само да дейността, а и за предварително съществуваща информация, която в качеството си на мигрираща структура сменя материалния си носител, а в качеството си на хиперструктура детерминира процеса, чрез който това се

осъществява. Информацията, която се формира в самия процес на дейността, е възможна само при наличието на тезаурус и код, т.е. при наличието на предшестваща я информация, която да разчете, да превърне също в информация, в следи от взаимодействието. Както многократно отбелязвахме в по-раншни публикации, информацията може да съществува само като системи от информация.

Двойката "причина-следствие" фундамира еднопосочното движение на информацията. Типични тук са случаите, когато информацията като мигрираща структура се пренася върху материален носител, който няма характера на сложно организирана динамична система, т.е. сам по себе си не може да използва надстроената над иманентната му, първична структура, хиперструктура в качеството ѝ именно на информация. Така "запаметената" хиперструктура става отново информация само ако отново смени материалния си носител - и новият ѝ материален носител е пак сложно организирана динамична система, притежаваща съответния тезаурус. Казано съвсем грубо, ако бъде "разчетена".

3. Информационните процеси в биологичното и в социума - космогенетичен аспект

В -рамките на биологичното описаният по-горе случай няма функционална значимост - той не е ключов за обмена на информация в биологичното, на което и структурно ниво да го разглеждаме. Специфика на биологичното е именно преобразуването на неживата материя в жива, метаболизмът. Това е процес, който може да бъде описан като преструктуриране, преформиране. Субстратът, елементите на неживата материя се превръщат в субстрат, в елементи на живата, субстратът, елементите на чуждата материя - в субстрат на своята, но обхванати от нейната структура, подчинени на формата ѝ. Самата информация обаче -

способните за репликиране и осигуряващи активността биологични структури по правило се кодират на различни структурни нива на същото това биологично: в преобразувания се във фенотип генотип, в условните и безусловните рефлексии, в надпаметната приемственост. Кодирането в небологични структури заема малко място и няма значимост за биологичното.

В социалното, напротив, кодирането в материални носители, които нямат характера на сложно организирана динамична система, се превръща в правило, в принцип. Това е "третият свят" на Карл Попър, светът на предметената култура, осъществен в резултат на процеси, които по-долу ще обозначим като "определяване". Значимостта им е в пряка връзка с еволюционната перспектива, със запазването на вида и осигуряването на мястото му в биогеоценоза, на адекватността му спрямо изменения от най-различен характер.

По-голяма еволюционна перспективност - това означава по-съвършена програма, програма, способна да функционира адекватно при всякакви условия, при възможно най-големи и най-неочаквани изменения на условията. Тази програма може да бъде охарактеризирана само като резултат от взаимодействието между паметта за вече осъщественото развитие и изменящите се външни въздействия по отношение на материалния носител.

По-големият тезаурус и по-съвършеният код осигуряват и по-голяма еволюционна перспективност.

Способността за оцеляване и развитие е пряко свързана с възможностите на паметта, със способността за натрупване на нови адекватни хиперструктури. Информационните възможности на биологичното имат определени граници. Основна слабост на акумулирането на информация при него са темпоралните му параметри - и генният код, и условните рефлексии се формират за изключително дълги пе-

риоди. Надпаметната приемственост придобива някакви значими измерения едва при висшите животински видове -на границата със социалното.

В социума се е формирала своего рода "външна" по отношение на всеки отделен вид памет - паметта чрез вещите и знаковите системи, чрез артефактите на културата. Нейните възможности и по отношение на капацитета ѝ, на "вместимостта" на информация, и по отношение на темпоралните параметри - на скоростта на формиране и използване, на операционалността, са невероятни.

Социумът е подчинил биологичното - чрез едно парадигмално на осъществяваното от последното преобразуване - на неживото, на същото онова неживо, което е породило биологичното. Подчинил го е чрез вещите и думите.

Проблемът за ролята на запаметяването за еволюционната перспективност вече сме излагали в по-раншни публикации, посочени в началото. Но опитите ни да го игнорираме в този текст се оказаха неоправдани - само в подобен мащаб и в подобна перспектива е възможно разбирането на логиката на формиране на това, което можем да обозначим като "информационно-знаков континуум на социума".

Тук фактът, който е значим за по-нататъшното ни изследване, е следният: пренасянето на информацията като мигрираща структура върху материални носители, които нямат параметрите на сложноорганизирана динамична система и следователно сами не могат да използват тези хиперструктури в качеството им на информация, е принцип на движението на информацията в социума. Но тези материални носители са само посредник при действителното ѝ движение между живите човешки индивиди. Казано по друг начин, реалното движение на информацията, взето в синхронния си аспект, има характера на обмен, на взаимодействие, въпреки че в повечето случаи е силно опосредствувано от преносители на

информация с различен характер. На това ниво на абстракция реалното движение на- информацията в социума се разкрива като обмен между равностойни по принцип индивиди, което налага въвеждането на специален термин за обозначаване именно на обмена на информация -и тук се е утвърдил терминът "*комуникация*".

4, Комуникацията - значимост на понятието

Ако под "комуникация" се разбира двустранен обмен на информация, то комуникация съществува още в биологичното. При това на нивото на основните натрупвания на информация там - на нивото на генния код, на генотипа. Еволюцията е наложила половия диморфизъм. Самият генен код е двоична структура и това е свързано именно с характеристиката му на код, на подреждащо, нареждащо отношение - възможно едва при двойка елементи.

Това налага комуникацията в социума да се специфицира като "*социална комуникация*" - частен случай на комуникацията изобщо. Доколкото обаче, страни в обмена на информация могат да бъдат най-различни социални образувания, междуличностното общуване трябва да се обозначи откъм информационните му аспекти, именно като *междоличностна комуникация*.

"Комуникация" и "общуване" не се покриват, въпреки факта, че "комуникация" се превежда точно като "общуване". Това е случай на типична при формирането на понятийно-терминологични системи стипулация на термините. Например имаме две различни понятия и всяко от тях е необходимо за изясняването на предмета, представян разгънато в понятийно-терминологичната мрежа. Съществува обаче само една подходяща дума, която можем да превърнем в научен термин. Тогава чуждицата, част от международната терминологична лексика, и нейният

превод на съответния език функционират едновременно, но с различно значение - първоначалното значение и на двете е било сти-пулирано.

Общуването може да бъде разгледано като съставено от противоположно насочени дейности. Тук "*дейност*" се фундаира в "*действие*", а специфичното за социума са рационалността, предполагаща адекватност, целенасоченост-та, предполагаща същото, активността на действието. От една страна, дейността се проявява като компонент на общуването, а, от друга - понятието "дейност" има по-универсален характер от "общуване". За "общуване" се говори само на нивото на междуличностните отношения. "Дейност", напротив, е понятие, което може да бъде отнесено към социалното взаимодействие на всяко структурно ниво.

Независимо от насочеността, от целта ѝ всяка дейност в социума има силно изявен информационен аспект -тя е рационална, т.е. подчинена е на определен "модел на потребно бъдеще", а това означава - на определено информационно образувание. Като "акт" дейността съдържа в себе си активността, способността за осъществяването си като своя иманентна характеристика, слива се тази характеристика, а тя изисква наличието на информация, която да я осигури. Целенасочеността на дейността може да бъде обяснена единствено чрез нейната адекватност, а за адекватност говорим само при наличието на информация. Противоположно насочените дейности при общуването изискват координация, а това означава обща за двете страни информация. Въздействието на всяка от страните на взаимодействието върху другата, благодарение на наличието на тезаурус и код, се превръща в информация.

Добилият гражданственост термин "информационна дейност" има смисъл единствено ако се използва за обозначаване на дейност, при която целта е именно предаване на информация, т.е. при която се осъзнава информационният характер на дейността. Другите случаи, които могат да

бъдат открити, са "обмен на дейности" и "обмен на продукти на дейността". Но освен че всяка дейност има своя значима информационна страна, терминът "обмен на дейности" е оправдан главно от наличието на различна програма, на различна информация, необходима за осъществяването му.

Продуктът на дейността, дори и да не е предназначен за информиране, носи в себе си информация за своята структура, функции, начин за изработка и т.н. Нещо повече - той е продукт на дейността благодарение на измененията в изходния материал, т.е. на "влагането" в него на определена хиперструктура. Независимо от желанието ни той е превърнат в носител на информация. Казано по друг начин, проблемът за информационната дейност и продукта на дейността, предназначен да пренася информация, е главно в целеполагането и доминирането на хиперструктурата над материалния носител, на функциите, пряко свързани с предаването на информация и осъзнавани като такива, над функциите, свързани с други потребности.

Опредметената по един или друг начин информация, както вече отбелязахме, продължава да съществува като информация единствено чрез обратния процес - разпредметяването. Определено и разпредметяване (екстериоризация и интериоризация) се оказват понятия, необходими за изследването на движението на информацията в обществото и в частност - на комуникацията. Широко употребявани в социологията, по същество те фиксират процеси с изцяло информационен характер - смяна на материалния носител на информацията, промяна на първоначалната му структура, мигриране на информацията в качеството ѝ на хиперструктура. На пръв поглед изглежда, че те са необходими само при обмен на информация, опосредстван от определен материален преносител. Но друг вид обмен на информация в обществото просто не съществува - при "пряката" комуникация между индивиди информацията се пренася от зву-

ците на речта, от съвсем материалното по своя характер движение на въздуха, от светлината при използването на кинесика и мимесика и т.н. Това е така поради характера на информацията като хиперструктура - всяка структура е система на отношенията между елементи, т.е. нуждае се от материален носител.

Определяването и разпределяването, взети в тяхната цялост, с отчитане на особена роля на "пряката" междуличностна комуникация, се обозначават като "социализация". Терминът е изключително сполучлив - той поставя акцента именно върху приобщаването към социума, върху откъсването от биологичното, върху съподчиняването на формираните се в течение на милиони години биологичен тезаурус на хиперструктури, създадени в рамките на социума и специфични за него. Еволюционната перспективност на социалното, многократно по-голяма от тази на биологичното, както вече подчертахме, е в коренно различния механизъм на запаметяване. Невероятни по своя обем масиви от информация, акумулирана в хода на цялото развитие на човешката култура и невъзпроизводима по биологичен път, се надстрояват над формираната се в рамките на еволюцията на биологичното информация като хиперструктура, съ-подчиняват я, "вписват" законите на биологичното в законите на социалното.

5. Дейността и нейната информационна структура

Функционалното разделение на дейностите, очертаващо се като една от основните тенденции в историята на социума, има своето обяснение в различната информация, необходима за осъществяването на различните дейности. Биологичните възможности на всеки отделен индивид за натрупване на информация имат свои граници. Различна информация се персонифицира в различни индивиди и това, заедно с определяването ѝ

по един или друг начин, е един от механизмите, които рязко увеличават кумулативността на социума по отношение на биологичното. Индивидите от един вид в биологичното имат приблизително еднаква информация - доколкото тази информация е предимно в генотипа им и зададените от него възможности за образуване на условни рефлексии, които поне в биологичното като памет не се отличават с особено големи възможности, за надпаметна приемственост, чиято значимост в биологичното по отношение на социалното е нищожна и т.н.

В социума над тази информация се надстроява друга - специфична за него, и тя е "разпределена" между отделните човешки индивиди, което рязко увеличава сумарните възможности на паметта. Тук на преден план излизат два проблема:

а) за механизма на разпределяне на информацията (а той ще се окаже доста сложен) и

б) за функционирането на така разпределената информация като цялост, за информационното взаимодействие между индивидите.

Първият проблем е и проблем за социокултурните измерения на пряко обменяната информация, за макрорамките на комуникационните процеси в обществото. Доколкото анализът му изисква въвеждането на определен понятийно-терминологичен апарат, ще изложим този анализ след анализа на втория проблем - за самата комуникация, в актуалната ѝ осъществимост.

И без понятиен анализ е очевидно, че всяка индивидуална дейност в социума е индивидуална само на повърхността - тя е обусловена от вече натрупан - и не само от индивида - социален опит.

Дейността, представляваща компонент на всяко социално взаимодействие и на определено ниво на анализ - атомарно звено на всеки социален процес, може да бъде разглеждана като субект-субектно насочена, когато и в двете страни на взаимодействието са включени живи

човешки същества, като субект-обектно насочена, когато се преобразуват продуктите на предишна дейност или природното битие в социално. При информационните по своята насоченост процеси в социума е налице и движение в посока от обекта към субекта - когато се извлича предметената в един или друг материален носител информация. Трябва да се отбележи също, че процесите със субект-обектна и обект-субектна насоченост само опосредствуват тия със субект-субектна насоченост, т.е. имат фрагментарен, незавършен характер. По отношение на движението на информацията крайните звена на процеса са винаги живи човешки индивиди - когато този процес е действително осъществен. Ясно е, че тук на "субект" задължително се приписва характеристиката "активност" и че понятието се прилага към най-различни структурни нива, т.е. че субект може да бъде например социалната група.

Съвместната дейност предполага:

1. Субект (активна страна) и обект (пасивна страна).
2. Взаимодействие между съставлящите груповия субект индивиди и между тях и обекта на дейността.
3. Информация за обекта на дейността - за структурата и субстрата му, за възможностите за изменението им, за целта, за средствата за осъществяването ѝ. Също и информация, осигуряваща координирането между включените в съвместната дейност индивиди.

Характеристиката "подреденост", иманентна на всяка информация (на това сме обръщали внимание в по-раншните публикации), ни позволява да разглеждаме описаната тук информация като повече или по-малко свободен алгоритъм на осъществяване на дейността. Самото съществуване на този алгоритъм под формата на информация позволява отчуждаването му от един материален носител и пренасянето му върху друг.

Тази информация можем да обозначим като "технология". Очертават се много възможности за съществуването ѝ: в "разглобен" вид - в процеса преди самото осъществяване на дейността, в нейните компоненти; в персонализиран вид - в съзнанието на всеки от участниците в дейността; в предметен вид - в продукта на дейността. Тя може да бъде записана с помощта на една или друга знакова система - да съществува в знаково-предметен вид, може да бъде предавана по каналите за информация, да бъде обменяна в процесите на комуникация. По същество технологията е информационен дубликат на цялата онази система от връзки и взаимодействия, които се реализират при дейността. В този си и само в този аспект тя е тъждествена с нейната организация, разбирана като процес и като продукт на този процес. Но организацията съществува само чрез актуалното осъществяване на дейността и в продукта ѝ. Тя не може да бъде отчуждавана, да функционира като мигрираща хиперструктура, способна да преформира, да промени структурата на носителя, върху който е мигрирала.

Репликирането на организация от един или друг тип по същество е създаването на нейн информационен дубликат, копие на структурата ѝ, получило способността да мигрира, да се предава по каналите за информация, да се пренася в резултат на информационната страна на определени взаимодействия. Казано по друг начин, технологията може да бъде разбирана като информационна структура на дейността, като нейна организация, получила способността да мигрира.

Доколкото може да бъде разгледано като съвкупност от противоположно насочени дейности, общуването също има своя технология. Нещо повече - в своята цялост то може да бъде разгледано като съвместна дейност. Не е възможно обаче разбирането на съвместната дейност без отчитането на общуването между участниците ѝ - общуването

опосредствува съвместната дейност. Субект-субектните информационни процеси опосредствуват субект-обектните и обратно.

6. За етимологинта на думата "технологии"

Във времената на Платон и Аристотел означаващата "изкуство" дума "техне" се възприемала като знак за междинното звено между опита, който борави с частните случаи и науката, която разкрива причините, същността, началата, принципите. Изкуството се базира на опита, но то е излязло извън рамките на повтарящите се частни случаи, извлякло е общото. То самото е прилагане на знанието за общото върху частните случаи.

Тук на преден план е изведена зависимостта на извършваната дейност от опита, от резултатите на вече апро-бирани взаимодействия, както и универсалността на този опит, приложимостта му към всички аналогични частни случаи.

При формирането на едрото машинно производство на индустриализма, към тия характеристики на технологията се прибавят други. Разбиването на цялостната дейност на отделни действия, на операции и манипулации, стандартизирането на последните създава възможност за квантуване на необходимия опит, за използване именно на неговата универсалност, за възпроизвеждането му от хиляди работещи индивиди, за тяхната взаимозаменяемост. Тук на преден план излиза дискретността като характеристика на технологиите. Определянето на понятието "технология" чрез характеристиката "дискретност", като съвкупност от операции и манипулации, е спомен именно от романтичните времена на индустриализма.

Характеристиката "дискретност" е съществена, но не ѝ достатъчна за точното определение на технологията.

Репликирането на технологии най-вече в материалното производство, късното осъзнаване на факта, че управлението, както и общуването и интелектуалните дейности също притежават свои технологии за известен период, създават илюзията, че технологията е нещо, което се отнася до работата с машини и до свойствата на материалите, и че с това се изчерпва приложимостта на понятието. Дълго време под "технология" се е разбирал предметеният в механизми алгоритъм на дейността или целенасоченото използване на взаимодействията на определени материални компоненти.

Друга илюзия предизвиква периодът на целенасоченото създаване на технологиите, превръщането на това създаване в специфична дейност, използването на достиженията на фундаменталните науки за формиране и изследване на технологии, целенасоченото им разпространение по информационните канали на социума. В един период се говореше за "технологизиране", т.е. за въвеждане на технологии - например в производството. Създаваше се илюзията, че технологията е нещо, което се въвежда в определен етап от развитието на дейността. Но технологията, обусловената от вече съществуващ опит организация на дейността, възприета от към способността ѝ да мигрира и да преформира превърнатата в информация структура на дейността, е иманентна на всяка дейност.

7. Персонификации и информационни аспекти на опита

Процесът на интериоризиране на обменяната при съвместната дейност "информация" има характера на персонификация. А същото, естествено, важи и за общуването. Тук имаме предвид следното - подадената към различни индивиди информация не се приема по един и

същи начин, не придобива еднаква значимост, не бива еднозначно декодирана и интерпретирана.

Това е обяснимо - мигриращата към индивида структура се превръща в информация само ако бъде отнесена към определен тезаурус и декодирана с определен код. А както тезаурусът, така и е съдържащият се в него код имат своя специфика, свои различия при всеки отделен индивид. Казано по друг начин, приетата информация попада в определен, различен при всеки отделен индивид, информационен контекст. Тя придобива личностна обогатеност, личностна осмисленост.

Казаното дотук поставя два въпроса:

- а) за механизмите, формиращи спецификата, различието в кода и тезауруса, в информационните натрупвания при всеки отделен индивид, и
- б) за координиращия съвместната дейност фактор. Първото ще бъде предмет на по-нататъшно изложение.

Що се касае до второто, тук без наличието на общ код и относително сходна част в индивидуалните тезауруси и общуването, и опосредствуваната от него съвместна дейност биха били невъзможни.

Но макар и съществуването на общ код и обща част от тезауруса да позволяват сходно дешифриране поне на част от подаваната информация, то те в никакъв случай не биха могли да осигурят общото целеполагане, още по-мал-координиращата съвместната дейност информация, предполагаща не само сходство, но и различие в действията на участващите в тази дейност индивиди. Тук се налага да отчетем две неща:

- а) наличие на информация с по особен характер, на информация, съподчиняваща на себе си останалата информация и
- б) наличие на източник, предаващ тази информация.

8. Характер и източник на информацията

Отношението между характера и източника на информацията е изследвано в по-раншни мои публикации, посочени в началото, но в друг контекст, който скриваше натрапващата се в настоящото изследване връзка.

За изясняване характера на информацията се налага да избързаме и да обърнем внимание върху специфичните за социалното функции на информацията. Измежду многото класификации, правени от специалистите по лингвистика (относно знаковата, езиковата в частност информация) и по семиотика (в частност -. по прагматика) има една, която дели информацията на *дескриптивна* (описателна), *прескриптивна* (имаща характер на словесна инструкция, на заповед, на нормиране и табуиране), *апрайзорна* (оценъчна, отнасяща се до определени норми и определени ценности) и *форматорна* - преформираща, преобразуваща останалата информация. Тук най-същественото е релативността на делението - в смисъл, че всяка информация може да изпълнява всички посочени тук функции. Директната инструкция за действие, за нормиране на действието, за забрана на действие тук е обозначена като "прескрипция". Но апрайзорната информация по същество е прикрита прескрипция - взетата под внимание оценка на определено действие, определена цел и т.н. подтиква към действие или към въздържане от действието, изменя параметрите му. По силата на самата си дефиниция форматорната информация превръща един вид информация в друг, променя функциите на информацията. Описанието е описание на възможността или необходимостта от определено действие. То определя условията за извършване на дейността или за модифицирането ѝ.

От друга страна, словесната инструкция за въздържане от действие или за осъществяването му вече е косвена оценка на това действие и т.н. Изводът е, че всеки вид информация може да преобразува всяка информация, върху която въздейства. Основата за това е заложена още в

определянето на информацията като съществуваща само в система и дефинирането на понятието за нея чрез "тезаурус" и "код".

Очевидно е, че всички изброени по-долу функции се оказват или допълнителни към прескриптивната, или нейни модификации. Това обаче не решава проблема ни. Защото явно е, че всеки от участващите в съвместната дейност индивиди би могъл да подава информация от всякакъв вид. Необходимо е да се отчете наличието на *източник*, информацията от който съподчинява по един или друг начин подадената от участващите в съвместната дейност лица.

На границата между Античността и Средновековието, когато невероятното многообразие на идейни платформи неизбежно поставя въпроса за избирането на източник на информация, се налага един сполучлив термин - "*авторитет*". Поне в рамките на гносеологията този проблем отчетливо се очертава като проблем за *авторитета*. Проблем, ключов за цялото Средновековие - поради екзогетичния характер на тогавашната култура. Авторитетът се осъзнава именно откъм информационната му специфика - като източник на информация.

По-късно това разбиране запазва отчетливостта си главно в науката. Но практически във всички сфери на дейност в социума функционира подобно понятие - обозначено с този или друг термин. Далеч не винаги обаче се осъзнава ясно, че става дума именно за източник на информация с определена специфика.

Въпреки че изследването ни няма психологически характер, тук трябва да се имат предвид психологическите измерения на проблема за авторитета. Авторитетът е авторитет за някого. Той е авторитет, доколкото идващата от него информация се приема безкритично или поне със занижена критичност. Субективно необходимостта от авторитет се осъзнава като необходимост от адекватна информация.

Авторитетът рядко е първоизточник на информацията, но обикновено се възприема като такъв. В редица случаи той просто запълва един или друг информационен вакуум, но по-често ролята му е свършено друга.

Авторитетът опосредствува получаването на информация и/или я интерпретира. В различните сфери на дейност опосредстването и интерпретацията се осъществяват по различен начин: например в науката авторитетът опосредствува информацията за обекта на познания по пътя ѝ към получателя, в идеологията - връзката между споделящите тази идеология индивиди. В науката акцентът пада върху критериите за истинност, в идеологията - върху целта.

Авторитетът може да съществува под най-различни форми - например като авторитет на групата и като личностния авторитет. Произходът на авторитета и функционалната необходимост от него позволяват да дефинираме индивидуалния, личностният авторитет именно като персонифициран авторитет на групата.

Авторитетът може да бъде предметяван - авторите-на документите, авторитетът на библията, авторитетно съчинение, авторитетът на кръста.

С подобни форми на съществуване вече се сблъскахме и при анализа на технологията и това ни позволи да я дефинираме като мигрираща структура. Способността на технологията да се превръща в организация на дейността, да съподчинява на себе си първични структури, да ги изменя, да преформира, както и да бъде структура на нещо, по принцип различимо от нея - на актуално съществуващата в самата дейност нейна организация, ни позволи да дефинираме информационния характер на технологията.

Авторитетът притежава същите характеристики и опосредствува структури, чийто информационен характер е несъмнен, и също мени материалния си носител. Неговият информационен характер не подлежи на съмнение. Той обаче притежава и специфични черти.

◆ От една страна - авторитетът може да се опредметява, персонифицира и (което ще анализираме по-долу) институционализира. Той мени своето място като източник на информация - приема мигрираща структура и същевременно се "привързва", отъждествява се с носителя си. От друга страна - с представата за авторитет се свързва разбирането за неговата "стабилност", устойчивост. Как се съчетават тези характеристики?

Фактът, че авторитет може да се пренася върху различни носители, говори не само за това, че същността му е информация, но и за неустойчивост, за липса на постоянна локализация по отношение на обичайното пространство. Явно става дума за устойчивост от друг тип - по отношение на определено информационно пространство, за локализация по отношение на определени, устойчиви потоци от информация.

Спецификата на тези потоци е тясно свързана с повдигания вече неколккратно, но всеки път под различна форма, въпрос за социокултурните измерения на участващата в процесите на комуникация информация.

◆ Устойчивостта на авторитета не само по отношение на потоците информация, но и на времето, се постига по няколко различни начина, част от които (чрез институциите и чрез устойчивите информационни канали на социума) ще бъдат анализирани по-долу. Един от аспектите на тази устойчивост обаче е не само твърде специфичен, но и притежаващ определена евристична стойност с оглед на понататъшния анализ на участващата в социалната комуникация информация. Ще го разгледаме по-специално.

Авторитетът се утвърждава, придобива устойчивост благодарение на своеобразна "вътрешна йерархия", на своеобразно "вътрешно опосредствуване". В по-раншна публикация нарекох този механизъм "авторитет през инстанция". Авторитетът на определена книга се дължи на

факта, че е писана от голям учен - нейният авторитет е видимост, определяване на истинския авторитет - авторитета на учения. Той от своя страна е само проява на авторитетът на научната общност, към която авторът на книгата може да бъде отнесен. Но самата научна общност крепи авторитета си върху авторитета на науката, която развива, а той е възможен само чрез авторитета на разума, достигащ последната инстанция в тази йерархия - истината. Същевременно авторитетът на науката и разумът, на който науката се основава, се създава реално от работата на научната общност, на всеки отделен неин член, а тази работа се изразява в опредметени в публикации, в книги изследвания. Във вътрешната за авторитета йерархия всяко звено опосредствува по определен начин останалите.

9. Ако обобщим ...

Информационните процеси в социума са неотделимо гени във всеки друг протичащ в него процес. Това се обяснява с определението на информацията като хиперструктура, т.е. с необходимостта от материален носител на та. В социума доминират двустранно насочените информационни процеси - тези, при които е налице обмен на информация. Обменът на информация нарекохме комуникация и отбелязахме, че той съществува и в биологичното. Социалната комуникация е част от всяко социално взаимодействие, а атомарно ниво на социалните взаимодействия е общуването. Вплетената в него комуникация обозначихме като междуличностна. Общуването може да бъде представено, от една страна, като обмен на дейности, а от друга - като опосредствувачо всяка съвместна дейност. Реалният процес на обмен на информация в социума е силно опосредствуван.

Характерът на обменяната информация не може да бъде разбран нито извън по-крупните, от свършено друг йерархичен ранг структури, които общуването персонифицира и които предстои да изследваме, нито извън процесите на пораждаване на обменяната информация, част от които е свързана не с обмена, със субект-субектните информационни процеси, а с преработката, с преформирането, с "внедряването" на хиперструктури в неживото. Това "внедряване" е невъзможно без извличането на определена информация от неживото. Става дума за процеси със субект-обектна насоченост, осъществяващи превръщането на природното битие в социално и преформирането на продуктите на предишна дейност. Субект-обектната дейност има своя организация, която в качеството си на продукт може да бъде разглеждана като своего рода способна на удвояване (следователно и на миграция) хиперструктура.

Мигриращата информационна структура на дейността обозначихме като "технология". Доколкото общуването може да бъде разгледано като комплекс от противоположно насочени дейности и доколкото то обслужва, опосредствува всяка съвместна дейност, т.е. част е от нея, понятието за технология се оказва приложимо и към него, а следователно и към всяко социално взаимодействие, което то персонифицира.

Проблемът за координирането на поведението на индивидите в съвместната дейност постави друг проблем - за взаимодействието на "разбитата на фрагменти", персонифицирана или предметена по един или друг начин информация за "сглобяващия" я фактор. Очерта се необходимостта от маркиране на различните функции на информацията и в още по-голяма степен - съществуването на особени източници на информация, чиято цялостна дейност има по същество форматорни функции. Нарекохме тия източници авторитет.

Без да го отбелязваме специално, по време на цялото изследване фундарахме, т.е. обосновавахме даваните определения чрез малкото на

брой категории с онтологичен статус, които посочихме в първата част, както и чрез изводимите от тях понятия. Чрез същите категории, посредством които фундарахме обясненията, извършвахме и селекцията на необходимите ни определения от многообразието на реално съществуващите и възможните.